BİRİNCİ ULUSAL

ILGIN

SEMPOZYUMU

Editörler

Doç. Dr. Ali BORAN
Doç. Dr. Hakan SARI
Aydın ARILIK

ILGIN BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI
KONYA - 2012

HANDEVİ KANDEVİ TÜRBESİ ETRAFINDA ŞEKİLLENEN MENKIBE VE İNANIŞLAR

Abdullah TOPCU*

Özet

Anadolu'nun hemen her yerinde bir veli mezarı veya türbesi bulunmaktadır. Türk halk biliminde ve düşünce sisteminde yer alan bu türbe ve yatırlar, atalar kültü çerçevesinde incelenir. Türkler arasında İslamiyet'in kabulüyle birlikte veli kültü haline gelen bu eski ve köklü inanç sistemi, Türklerin daha önce girdiği çeşitli dinlerden de izler taşımaktadır.

Mensubu olduğu her din veya inanç sisteminden yeni bir şeyler öğrenerek bunları gelenek hâline getiren halk, türbe ve yatırlar etrafında bu öğrendiklerinden hareketle birtakım inanışlar ve menkıbeler oluşturmuştur. Gerek türbeler gerekse türbe etrafında şekillenen inanç ve menkıbeler, başta zamanın tahribi olmak üzere çeşitli sebeplerle kaybolmaya yüz tutmuştur. Bunların gün yüzüne çıkarılması hem Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol sahibi şahsiyetlerin unutulup gitmesinin engellenmesi, hem de bizlerce ve gelecek kuşaklarca Türkiye'nin Türkiye oluşunu kimlere ve nasıl borçlu olduğumuzun öğrenilip hatırlanması açısından büyük önem arz etmektedir.

Türbe, yatırlar ve bunlar etrafındaki inanış ve menkıbeler açısından oldukça zengin olan ülkemiz hazinesinin bir parçası da başta Handevi Kandevi Türbesi olmak üzere Ilgın'da yer almaktadır. Bildirimizde, Handevi Kandevi Türbesi hakkında bilgi verilerek, etrafında şekillenen menkıbe ve inanışlar bilimsel açıdan incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Handevi Kandevi, Atalar Kültü, İnanış, Menkıbe.

Abstract

Almost all around Anatolia a saint tomb or grave is found. Tomb and saints are examined in the point of ancestor cult. This old and rooted belief system possesses tracks from the various religions that the Turkish people have accepted.

The public, learning different and various knowledge from the religion and belief, systems accepted, formed several panegyrics and beliefs. Tombs, beliefs and panegyrics formed around tombs, priority from the age and also from different reasons have started to disappear. It is vitally important to hold and awake all these values also for the people who started Anatolia to live the Turkish and Islamic life and culture and also for us and the coming generation to remember and learn how Turkey became Turkey and also to whom we own this country.

Our country is rich in the point of tombs, saints and the beliefs and panegyrics formed around tombs. One of these rich values named Handevi Kandevi Tomb is placed in Ilgın. Knowledge about Handevi Kandevi Tomb and the beliefs and panegyrics formed around it will be announced and examined scientifically in our article.

Key Words: Handevi Kandevi, Ancestor Cult, Belief, Panegyric.

Giriş

Yurdumuzun hemen her köşesinde bir türbe ve yatır bulunmaktadır. Bunlar halk tarafından ziyaret edilmekte ve bunların etrafında birtakım inanışlar ve menkıbeler oluşturulmaktadır. Halk muhayyilesindeki bütün bu oluşumlar, bilimsel açıdan incelendiğinde, kökenlerinin eski Türk inançlarından "Atalar Kültü"ne dayandığı görülür.

Geleneksel Türk inançlarından olan atalar kültü, ataların kutsallaştırılmasına dayanmakla birlikte bizzat atanın kendisine tapınmak mahiyetinde değildir. İnanca göre; öldükten sonra birtakım olağanüstü güçlerle kuşatılan atalar, böylece ailelerini korumaya devam edebilmektedirler. Bu inanç çerçevesinde ortaya çıkan korku ve saygı karışımı duygular, insanları atalarına kurbanlar kesmeye, onların eşya ve mezarlarını kutsal kabul etmeye yöneltmiştir (Ocak 1984: 8).

* Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, askullah@hotmail.com

Hun Türkleri zamanında yılda bir sefer olmak üzere, genel bir merasim düzenlenerek ataların ruhlarına kurban kesildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Yine Orhun Kitabeleri'nden de bu inancın Göktürkler zamanında da var olduğu görülmektedir. Ayrıca Türklerin bu inancından -başka alanlarda da olduğu gibi- Çinliler ve Moğollar da etkilenmişlerdir. Çinliler, atalarının öldükten sonra da yeryüzünde olup bitenlerden haberdar olduklarına inanırlar ve onlara kurban sunarlar. Moğollarda ise ölen ünlü kimselerin -yakınları tarafından yaptırılan- irili ufaklı heykellerine rastlanmaktadır (Ocak 1983: 26-27).

Bilindiği üzere Türkler, İslamiyet'ten önce birbirinden farklı birçok inanç sistemine girmişlerdir. Bu değişim sırasında önceki dine ait birtakım inançlar tamamen ortadan kaybolmamış, başka bir şekle bürünerek yeni dinin içerisinde varlığını devam ettirmiştir. Başta atalar kültü olmak üzere Türklerin eski inançları, kabul edilen yeni dinler içerisinde -şekil değiştirerek de olsa- canlılığını korumuştur.

Şamanist dönemde Türkler tarafından Şamanların olağanüstü insanlar olduğuna inanılmaktadır. Öyle ki Şamanlar; gelecekten haber verebilme, hava şartlarına müdahale edebilme, felaketleri önleyebilme, hastaları iyileştirebilme, göğe uçarak çıkabilme, Gök Tanrı ile irtibatta olma, vb. birtakım olağanüstü güçlere sahiptir (Ocak 1984: 8). Ayrıca Şamanların, ata ruhlarına kurbanlar sundukları da bilinmektedir.

Atalar kültü, Şamanist dönemin ardından yine değişerek gelişimini devam ettirmiştir. Türkler arasında Budizm'in benimsenmesiyle birlikte bahsi geçen olağanüstü şahsiyetlere, Budist azizlerin kerametlerinden hareketle, hayvan donuna girmek ve cisimleri kendi kendine harekete geçirmek gibi yeni özellikler eklenmiştir. Atalar kültünün, Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinlerin yayılmasından sonra bile etkinliğini devam ettirdiği görülmektedir (Ocak 1983: 27).

Daha önce de belirtildiği üzere yeni bir din, toplumda kabul görürken önceki inançları bünyesine almaktadır. Böylece kendisini kabul ettirmesi kolaylaşır. Bahsi geçen olağanüstü güçlere sahip insan tipinin, İslamiyet'le bağdaşması güç olmamıştır. Mucizeler gösteren peygamberler ve Hz. Muhammed'in şahsiyeti Türklere hiç de yabancı gelmemiştir (Ocak 1984: 9). İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü yeni dinin kalıplarına girerek "Veli Kültü"ne dönmüş ve menkıbeler vasıtasıyla Anadolu'da yayılarak varlığını sürdürmüştür.

Türklerin İslamiyet'le tanışması tasavvuf kanalı ile olmuştur. Bilindiği gibi, tasavvufun temelinde, rızasını elde etmek suretiyle Allah'a ulaşmak düşüncesi vardır. Bunun için de dünya hayatından vazgeçmek, kurtulmak gerekir. İşte bu yolda başarıya ulaşmış kimseler veli; yani Allah dostu diye nitelendirilir. Allah, veli kimseyi korur ve dualarını kabul buyurur. Hatta bir ihsan olmak üzere ona olağanüstü haller verip lütufta bulunur (Ocak 1984: 1-2).

Veli kültü kısaca; velinin herhangi bir konuda, sağ ya da ölü iken, yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin etmek için belli yollara başvurulması şeklinde tarif edilmektedir (Ocak 1984: 4).

İslamiyet'ten önceki putperest kültlerle ilişkisi olan veli kültünün İslamiyet'le bir ilgisinin bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bu inancı yeniden yorumlayarak zamanla bünyesine mal eden Sünni öğreti, kült mahiyetindeki bir veli kavramını kesinlikle yasaklamıştır. Fakat yardım ve inayetin Allah'tan beklenilmesi kaydı ile evliyaya hürmetin caiz olduğu söylenebilir (Düzdağ 1983: 174-175). Ayrıca İslam âleminde velilerden yardım dilemek, sıkıntılı zamanlarda onlara sığınmak, bazı çevrelerde özellikle teşvik edilmiştir. Hatta bu konuda birtakım hadisler bile uydurulmuştur.

Toplumun dinî ya da ahlaki birtakım değerleriyle özdeşleştirdiği veli, artık sade bir insan olmaktan çıkıp, toplumun inandığı değerlerin ta kendisi olmaktadır. Bu noktadan sonra keramet kavramı devreye girer. Daha hayattayken o veli, birtakım olağanüstü olaylarla süslenmiş bir dünya ile kuşatılır. Veli öldükten sonra da onun bu olağanüstü kimliği ve gücünün devam ettiği düşünülerek, etrafında onun bu yönünü ortaya koyan bazı inanışlar ve menkıbeler oluşturulur (Ocak 1984: 5).

Türk veli imajının ilk örneği gerçekte yaşayıp yaşamadığı, yaşadıysa da zamanı belli

olmayan Dede Korkut'tur. Dede Korkut, Oğuz'un bilicisidir; söyledikleri gerçekleşir; gaipten haber verir; geleceği bilir; Allah'ın ilhamlarına mazhar olmuştur; Oğuz kavminin bütün sıkıntılarını çözer ve kendisine danışılmadan iş yapılmaz (Ocak 1984: 10).

Dede Korkut'un özellikle gaipten ve gelecekten haber vermesi, bir iş yapılacağı zaman kendisine danışılması gibi vasıfları dolayısı ile şamanlarla büyük benzerliği göze çarpmaktadır. İslam öncesi devirden İslami devre intikal etmiş bir şahsiyet olan Dede Korkut'u Türkler, Müslüman olduktan sonra kopuzuyla birlikte bir veli olarak düşünmüşlerdir (İnan 1998: 167).

İlk örneğini Dede Korkut'ta gördüğümüz Türk veli tipi ve bunun bir sonucu olan veli kültü, Müslüman olan Türkler arasında da gelişimini devam ettirmiştir. Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı dönemlerde buraya yerleşen Türkler, beraberlerinde bu kültü de getirmişlerdir. Zamanla Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, vb. büyük velilerin ölümü ile birlikte birtakım türbeler ortaya çıkmıştır. Bu türbeler etrafında da özel ziyaret ve kurban usulleri oluşmuştur. Bunlar Orta Asya'daki geleneğin devamından başka bir şey değildir. Veli kabul edilen bu kimseler etrafında şekillenen menkıbeler sayesinde de bu kimseler yarı mukaddes, olağanüstü güçlerle kuşatılmış ve hastalıkları iyileştirebilen, çeşitli dileklerin gerçekleşmesine yardım eden manevi şahsiyetler hâline getirilmiştir (Ocak 1984: 11).

Ülkemiz, toplumun kendi değerleri ile özdeşleştirip kutsiyetine inandığı veliler ve türbeleri bakımından oldukça zengindir. Bu engin hazinenin bir kısmı da başta Handevi Kandevi olmak üzere Ilgın'da yer almaktadır.

Handevi ve Kandevi, 12. 13. yüzyıllarda Anadolu'ya İslamiyet'i tebliğ için gelmiş Horasan erenleri olarak bilinmektedir. 1267'de Sahip Ata Fahreddin tarafından, Ilgın (Sahip Ata) Kaplıcasının yanında Kıdanî zaviyesi yaptırıldığı bilinmektedir (Boran, vd. 2001: 34-35). Bu zaviyeden günümüze sadece Handevi Kandevi Türbesi kalmıştır.

Kaplıcanın batısında yer alan ve kitabesi bulunmayan türbenin, ele geçen vesikalardan ve karakteristik özelliklerinden, 16. 17. yüzyıllara ait Osmanlı devri türbelerinden olduğu anlaşılmaktadır (Samur 1992: 20). Ayrıca türbenin içerisinde Handevi ve Kandevi'ye ait olduğu düşünülen iki adet mezar yan yana bulunmaktadır.

Tamirat dolayısıyla birtakım değişikliklere uğrayan türbenin eski halini Tahsin Samur şöyle anlatmaktadır:

"Mezarın duvarlarında Latince yazılı antik başlar kullanılmıştır. Özellikle kıble ucuna konulan, sanki türbenin kapısıymış gibi iki kanat şeklindeki yivlerle çevrelenen mezar taşı dikkati çekiyor. Bu taşın hemen üstünde, mevlevi kavuklarını andıran bir taş, iki mezar arasında ve başuçlarına konulmuştur. Mezarın kıble ucundaki büyük taşın soluna, iki ayak izi motifli bir taş yerleştirilmiştir. Aynı motifler Çukur Cami minare kaidesinde, Lala Mustafa Paşa Camii'nin giriş cephesinde de işlenmiştir." (Samur 1992: 20)

Ahmet Yaşar Ocak'a göre kült ancak velinin ölümünden sonra söz konusudur. Bir velinin kült konusu olup olmadığını anlamak için, bazen birinin bile tek başına yeterli olabileceği, şu üç unsura bakılır:

1. Veli adına yapılmış bir mezar veya türbenin yahut kendisinden kalan, kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunması,

2. Söz konusu mezar, türbe veya eşyanın, meselâ bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması,

3. Dua mahiyetinde olarak veli ile ilgili ve onun adı geçen birtakım sözlerin mevcudiyeti (Ocak 1984: 6).

Bu üç unsuru dikkate aldığımızda Handevi Kandevi'nin kült konusu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim Handevi Kandevi'ye ait bir türbe bulunmakta ve halk burayı dua ve dilekleri için sıkça ziyaret etmektedir.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre gibi veliler şöhreti bütün yurda yayılmış şahsiyetlerdir. Bunda her birinin kendilerine has tasavvuf sistemlerinin olması ve yazdıkları önemli eserlerin etkisi büyüktür. Handevi Kandevi Türbesi, çevre hal-

kınca bilinen ve ziyaret edilen bir mekân olması dolayısıyla kültü de mahallîdir.

Velinin mezar veya türbesinin bulunması ve kültünün yaygınlığı birbiriyle yakından ilgilidir. Eski bir zamanda itina ile yapılmış bir türbe, içerisindeki velinin de itibarının bir nevi göstergesidir. Handevi Kandevi Türbesi bu bağlamda ele alındığında, kültü her ne kadar mahallî sayılsa da, Ilgın ve çevresinde oldukça büyük bir itibar sahibidir. Nitekim Ilgın'daki normal bir mezarlıkta bulunmayan Handevi Kandevi Türbesi, Ilgın ve çevresindeki halkın rahatlıkla ulaşabileceği ve Ilgın Kaplıcası gibi işlek ve dikkat çekici, halka açık bir mevkide bulunmaktadır.

Veliye ait türbe ya da mezar halk nezdinde mukaddes ve mahrem bir yerdir. Dolayısıyla Handevi Kandevi Türbesi Ilgın ve çevre halkı için kutsal kabul edilen bir mekândır. Bu mekânda bulunanlar türbeye karşı saygıda kusur etmemeye büyük önem gösterirler.

Gelenekte veliye ait takke, tespih, cübbe, vb. birtakım eşyaların da kutsiyetine inanılarak bazen türbelerde bunların da muhafaza edildiği görülür. Fakat Handevi Kandevi Türbesi ile ilgili olarak böyle bir durum söz konusu değildir. Nitekim Handevi Kandevi'ye ait günümüze ulaşmış herhangi bir eşya bulunmamaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu şehirlerine yerleşen veliler olduğu gibi Anadolu'nun küçük yerleşim birimlerinde ikamet etmiş ve buraların Türkleşmesinde, İslamlaşmasında önemli bir rol sahibi olmuş birçok veli bulunmaktadır. Handevi Kandevi de bu ikinci grup içerisinde değerlendirilebilir.

Anadolu'ya yerleşen bu velilerin kimi fetihlere katılarak bu alanda ün yapmış; kimi bir meslek dalı etrafında kült oluşturmuş, kimi ise yaşadıkları mistik hayat ve kitleleri irşat özellikleri ile dikkat çekmişlerdir. Bir kısmı ise yaşadıkları bölgelerde İslamiyet'in yayılmasını sağlamayı amaç edinmiş bu yönüyle akıllarda ve gönüllerde yer etmiştir ki, Handevi Kandevi bu son gruba dâhildir.

Bunların yanında halk arasında kült konusu yapılan fakat yazılı ya da sözlü kaynaklarda kendileri ile ilgili bir bilgi bulunmayan hayali veliler de vardır. Belli bir şahıs ismi taşıyan ve zamanında yakınında bir zaviyenin bulunduğu bilinen Handevi Kandevi Türbesi bu gruba dâhil olmamakla birlikte, türbe içindeki sonradan ikiye bölünmüş olan mezarda tek mi yoksa iki kişi mi olduğu konusunda kesin bilgiye ulaşılamamaktadır (Samur 1992: 20). Ayrıca türbenin sahibi veli ya da velilerin kimliklerine ilişkin de net bilgiler yoktur (Uğur-Koman 1934: 84). Fakat halk muhayyilesinde bunlar Handevi ve Kandevi isimlerinde iki kardeştir ve mezarları da türbenin içerisinde yan yana bulunmaktadır.

Ilgın ve çevre halkının, kutsallaştırdıkları bu türbeyi çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi, dualarının kabul olması ya da birtakım hastalıkların giderilmesi için ziyaret ettiği görülmektedir. Tabi bu ziyaretler esnasında bazı usuller de geliştirilmiş ve bunlara yenileri eklenmek suretiyle söz konusu kült, bir nevi güncelleştirilmiştir. Ayrıca halk türbenin sahibi olarak gördüğü iki kardeşe dair birtakım menkıbeler de oluşturmuştur. Bu menkıbe ve inanışlar şöyledir:

A. TÜRBE ETRAFINDA ŞEKİLLENEN İNANIŞLAR

Handevi Kandevi Türbesi etrafında duaların kabul olması, hastalıkların iyileştirilmesi, çocuğu olmayanların çocuk sahibi olması, vb. çeşitli nedenlerle yapılan ziyaretler esnasında bez, ip, tülbent, havlu, vb. nesneler bağlama; taş atma ve yapıştırma; kurban kesme; türbenin tavaf edilmesi; para atma gibi birçok usul oluşturulmuştur. Fakat bunlar arasından üç tanesi ön plana çıkmaktadır:

1. Bez Bağlama

Türbeyi ziyarete gelen insanlar dualarını edip dilekte bulunduktan sonra dilek ve isteklerin yerine gelmesi için türbenin herhangi bir yerine bez, ip, tülbent veya havlu gibi bir nesne bağlamaktadır. Bu sayede dua ya da dileğin gerçekleşeceği inancı mevcuttur.

Türbeye bağlanan bez ya da diğer nesneler aslında bir nevi kansız kurban ve adak hükmündedir. Ziyaretçiler türbenin herhangi bir yerine bağladıkları, genellikle kendilerine ait, bu nesneler aracılığı ile türbe ya da velilerle bir bağlantı kurma çabası içersindedirler.

Ayrıca bu nesneler onu bağlayan kişinin vücudundan bir parçayı temsil etmektedir. Dolayısıyla bunlar halk nezdinde basit birer bez parçası değildir (Güngör 2007: 5).

Şamanist gelenek kaynaklı bu inanış, her ne kadar içerisine İslami birtakım dua ve şekiller karıştırılsa da dinî olmasından ziyade sihirle ilgilidir. Türbe etrafında görülen; dua ve istek esnasında türbenin herhangi bir yerine tülbent, bez, iplik veya havlu gibi nesneler bağlama, arkaya bakılmaksızın türbeden ayrılma gibi fiillerden maksat buradaki yatırla ilişki kurmaktır. Bu sayede yatırın, istek ya da dileğe uygun özelliği sihirli bir şekilde ziyaretçiye geçecek ve dilek gerçekleşecektir (Tanyu 1967: 327-328).

2. Taş Yapıştırma

Handevi Kandevi Türbesi etrafında oluşan bir diğer inanış da taş yapıştırma âdetidir. Daha çok türbenin içerisindeki mezarın taşlarına taş yapıştırmak şeklinde görülen bu inanış, beze taş sararak mezarın üzerine atma; mezarın üzerine taş veya para atma gibi şekillere de bürünmüştür. Artık günümüzde türbe etrafında taş yapıştırma âdetine pek rastlanmasa da taş veya para atma geleneği halen görülebilmektedir.

Bu hareketten maksat; türbeyi ziyaret esnasında yapılan istek ya da dileğin Allah katında kabul görüp görmediğini öğrenmektir. Yapıştırılan taş tuttuğu zaman dilek ya da isteğin kabul; aksi takdirde ise, kabul olmadığına inanılmaktadır. Dolayısıyla bunun altında geleceğe dair bilgi sahibi olma isteği ya da amacı yatar.

3. Kurban Kesme

Handevi Kandevi Türbesi etrafındaki inanışlardan kurban kesme geleneği şimdilerde pek görülmese de geçmişte örneklerine rastladığımız bir âdettir. Türbeyi ziyaret eden hastalar; şifa, çocuksuzlar; çocuk, dertliler; derman, muradı olanlar; murat vs. istek ve dileklerinde bulunmadan önce türbenin hemen aşağı kısmında bulunan çeşmenin yanında kurban keser, etiyle yapılan pilavı oradaki kimselere dağıtırlar. Bu, kimi zaman da istek veya dilek gerçekleştikten sonra yapılan bir eylemdir.

Görüldüğü üzere Ilgın ve çevre halkının bu inanışı daha çok bir adak mahiyetindedir. Nitekim burada Handevi Kandevi isimli velilere -Allah adına- istek veya dileklerin gerçekleşmesi için verilen şartlı bir söz mevzu bahistir. Vaat edilen şey kimi zaman peşinen, kimi zaman da istek ya da dilek gerçekleştikten sonra yerine getirilmektedir.

Handevi Kandevi Türbesinin ziyaretin yanı sıra bir adak yeri oluşu, burada yatan veli ya da velilerin keramet ve fazilet sahibi, kâmil kimse veya kimseler olduğunun bir başka göstergesidir. Handevi Kandevi, halkın dinî ve ahlaki değerlerinin temsilcisi, hatta ta kendisidir ve bu konuda mahallî de olsa şöhret sahibidir.

Çeşitli sebep, istek ya da dileklerle Handevi Kandevi Türbesi etrafında şekillenmiş kurban kesme merasimleri genelde şu şekildedir:

Başta çocuksuzluk olmak üzere çeşitli sebeplerle Handevi Kandevi Türbesinde kurban kesmeye karar verildikten sonra, kurban kesecek aile çevre halkını bu merasime davet eder. Türbenin aşağı kısmında yer alan çeşmenin yanında kurban kesildikten sonra, kazanlarda pişirilen etli pilav orada bulunan kimselere ikram edilir. Bunun ardından hep beraber türbeye geçilerek; "Handevi Kandevi hazretlerinin hürmetine" gibi ifadelerle ve ağlamak suretiyle istek ya da dileğin gerçekleşmesi için dualar edilir. Dua sonrasında yine hep birlikte türbenin hemen yanında bulunan kaplıcaya geçilir. Davete katılan kimselerin bütün masrafları merasimi düzenleyen aile tarafından karşılanır. Bu şekilde arz edilen istek ya da dilekler, buradaki veli ya da velilerin kerametleri sayesinde bir süre sonra gerçekleşir. Bu durumun inkâr edilmesi ya da kötülenmesi durumunda Allah'ın gazabına uğranılacağı inancı mevcuttur. Halk nezdinde bütün bunlar İslam geleneğinde var olan âdetlerdir (İnce 2006: 299).

Bunun dışında kurban kesilip türbenin yanında istek ya da dilekler dualarla dile getirildikten sonra türbenin herhangi bir yerine tülbent veya havlu gibi nesnelerin bağlandığı

da görülür. Bu şekilde türbe ile bir bağ kurduğuna inanan istek ya da dilek sahibi, arkasına bakmadan evine döner.

Görüldüğü üzere türbe etrafında oluşan herhangi bir gelenek diğer bir gelenekle birleştirilmiştir. Nitekim kurban kesme merasimi içerisinde aynı zamanda bez bağlama âdeti ile de karşılaşabiliyoruz. Ayrıca buradaki arkaya bakmaksızın gitme motifi de dikkat çekicidir.

Kurban kesme kimi zaman böyle peşinen yapılırken, kimi zaman da dua ya da istek gerçekleştikten sonra yerine getirilir. Dileği gerçekleşen kimseler yine aynı yerde kurban kestikten sonra etrafta bulunan kimselere kurbanın etiyle hazırladıkları yemeklerden ikram ederler. Bunu türbede yapılan dualar takip eder. Ayrıca dilek ya da istek gerçekleştiği hâlde kurban kesmeyen kişi bunun sonucunda başına bir felaket geleceğine inanır ki bu inanç, geleneğin adak mahiyetinde olduğu tespitimizi teyit etmektedir.

Türbenin herhangi bir yerine ip, bez, tülbent, vb. nesneler bağlama, türbede herhangi bir yere taş atma ve yapıştırma, mezara para atma gibi âdetlerin kaynağında eski Türk inanışları yatmakta; dolayısıyla bunların İslam'la bir ilgisi bulunmamaktadır. Tasavvufun da etkisiyle yeni bir kılığa bürünen bu inanışlar, böylece günümüze kadar canlılığını koruyabilmiştir.

Burada dikkat çeken bir diğer husus da Müslüman halkın, bunların İslamiyet'le bir ilgisinin bulunmadığını bildiği hâlde, hâlen bu tür geleneği devam ettirmesidir. Ayrıca bu hususta bilgi birikimi ve cinsiyet bağlamında da bir değişiklik söz konusu değildir. Nitekim her ne kadar bu tür inanışlarda kadınlar ön planda olsalar da erkeklerle ilgili dilek ve istekler de azımsanmayacak derecede mevcuttur. Ayrıca tahsilli bazı kimseler de çaresiz kaldıklarında bu tür inanışların içerisinde boy gösterebilmektedirler.

B. TÜRBE ETRAFINDA ŞEKİLLENEN MENKIBELER

Menkıbe kelimesi sözlükte: "Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye." ya da "Olağanüstü olaylarla ilgili anlatı." şeklinde tarif edilmektedir (Türkçe Sözlük 2005: 1369). Tariften de anlaşılacağı üzere menkıbeler, konusu olağanüstü olaylara dayanan masal, efsane ve destan gibi edebî türlerle birtakım benzerlik ve ayrılıklar göstermektedir.

Menkıbe benzerlik gösterdiği diğer edebi türlerden; üslup ve edebî kaygıdan uzak olup söz konusu türlere göre daha kısa oluşu, belli bir şahsiyet etrafında şekillenmiş olması ve içerisinde keramet unsurunu barındırması gibi farklarla ayrılır.

Olağanüstü olaylarla örülü menkıbelerin temelini keramet oluşturur. Keramet kavramı, mucize ile olan yakın benzerliğinden dolayı bazı tepkiler çekse de son olarak bu kavramın İslam'la ters düşmediği kanısına varılmıştır. Nitekim benzer bu iki kavramın biri peygamberler tarafından diğeri ise veliler tarafından gerçekleştirilen olağanüstü olayları karşılamaktadır ki; bu fark iki kavram arasındaki en önemli ayrılıktır. Ayrıca Allah'ın gücü her şeye yeter ve buna veliye keramet vermek de dâhildir.

İslam öncesi dönemde söylenen efsane ve destanların Türkler arasında kabul görmesine zemin hazırladığı menkıbeler, bu sahaya İslamiyet'le birlikte gelen tasavvuf kanalı ile yayılmıştır. Şüphesiz bunlarda eski Türk geleneklerinin ve Şamanizm, Budizm gibi dinlerin izlerini bulmak mümkündür. Nitekim Türkler arasında İslamiyet tanıtılırken bunlar, bir nevi kalıbı değiştirilerek kullanılmıştır.

Halk, her zaman için olağanüstü olay ve kimselere büyük bir ilgi duymuş ve bu konuda muhayyilesinde oluşturduğu menkıbelerle velilerin dünyasını süslemiştir. Hemen hemen nerdeyse, halk nezdinde olağanüstü bir kademeye yükselmiş hiçbir şahsiyet yoktur ki etrafında olağanüstü bir hikâye oluşturulmuş olmasın. Handevi Kandevi etrafında da bu yönde birtakım menkıbeler ortaya çıkmıştır. Halk arasında, kaplıca ve Ilgın ismini Handevi Kandevi ile ilişkilendiren şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır:

Handevi Kandevi seyahate çıkmış iki kardeştir. Bu iki kardeş hanlarda, hamamlarda konaklayarak seyahat ederlerken yolları Ilgın'a düşer ve bugünkü kaplıcanın bulunduğu

yerde uykuya dalarlar. Gece namaz için uyanan kardeşlerden biri boy abdesti alması gerektiğini fark eder. Bunun üzerine çevrede su aramaya başlar ve kaplıcanın suyunu bulur. Burada abdestini aldıktan sonra kardeşini uyandırır ve abdestini alabilmesi için su bulduğunu söyler. Yeni uyanan kardeş -su ılık mı manasında- "Ilgın mı?" diye sorar. Aldığı cevap ise: "Ilgın, ılgın..."dır. Böylece her iki kardeş de bugünkü Ilgın Kaplıcası'nın suyundan aldıkları abdestle namazlarını kılarlar. Sabahleyin Handevi Kandevi kardeşlerin kerametlerinin eseri olan bu suyun etrafı çevrilir ve bu su Ilgın Kaplıcası olmak üzere günümüze kadar ulaşır (Okutan 2008: 4)

Görüldüğü üzere bu menkıbe ile hem Ilgın isminin, hem de kaplıca suyunun kaynağına ilişkin halk muhayyilesinden cevaplar veriliyor. Bu açıdan bakıldığında menkıbeye göre gerek kaplıca suyunun bulunmasında gerekse Ilgın'ın bir yerleşim yeri olmasında Handevi Kandevi kardeşlerin burada konaklayıp kerametlerini göstermeleri büyük pay sabidir.

Bir başka menkıbeye göre ise Handevi Kandevi, yine mezarı ve türbesi Ilgın'da bulunan Dediği Sultan'ın kardeşlerindendir. Rivayete göre Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli ile kan bağı bulunan Dediği Sultan, kardeşleri ile birlikte geldiği Ilgın'da Müslüman halkın az oluşu sebebiyle kardeşlerine yukarı dağ eteğine giderek inzivaya çekileceğini söyler. Kendisinden yaşça küçük olan kardeşlerinin tek başlarına burada korkacaklarını söylemeleri üzerine Dediği Sultan: " Kalp gözüyle sizi gözetlerim." diyerek korkmalarına lüzum olmadığını belirtir. Bunun ardından en küçük kardeşini de yanına alan Dediği Sultan, Beykonak kasabasında inzivaya çekilir. Ilgın'da kalan kardeşlerden üçüncüsü Handevi, dördüncüsü Kandevi, beşincisi Cömert Dede, altıncısı Satılmış Dede, yedincisi ise Behlülbey hazretleridir (İnce 2006:187).

Bu menkıbede ise yine rivayetten hareketle Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli ile kan bağı olduğuna inanılan Dediği Sultan dolayısıyla Handevi Kandevi kardeşler de bu aileye dâhil edilmiştir. Demek ki halk muhayyilesindeki bu iki veli bu mertebeye layık görülmektedir.

Ayrıca menkıbeye göre başta Handevi Kandevi olmak üzere Dediği Sultan'ın Ilgın'da kalan kardeşleri buranın, İslamlaşmasını sağlamış velilerdir. Handevi Kandevi'nin bu özellikleri onlara halk nezdinde ayrı bir saygı ve hürmet sağlamaktadır.

Handevi Kandevi ile ilgili oluşturulmuş bir diğer menkıbe ise şu şekildedir: Handevi Kandevi kardeşlerden Handevi, her an Allah'ın huzurunda olduğunu düşünerek ömür boyu ağlamıştır. Onun bu gözyaşlarına sebep; kerameti vasıtasıyla, gaflet içinde gördüğü Müslümanların kötü hâlleri olmuştur. Müslümanların Allah'a karşı işledikleri hata ve günahlarla dertlenmiş bir veli olarak düşünülmüştür Handevi (İnce 2006:301-302).

Bunun tam tersi olarak kardeşi Kandevi ise ömrü boyunca gülmüş bir velidir halk muhayyilesinde. Kandevi de yine kerameti vasıtasıyla şahit olduğu, Müslümanların güzel hâllerine tebessüm ederek geçirmiştir ömrünü (İnce 2006:308-309).

Gülmek ve ağlamak aslında bir insanın iki yönüdür. İnsanoğlu ömrü boyunca kâh ağlar kâh güler. Bu açıdan bakıldığında halk nezdinde Handevi Kandevi kardeşler olarak bilinen velilerin aslında tek kişi olduğu ve halk tarafından bu iki yön dolayısıyla iki kişiliğe ayrıldığı düşünülebilir.

Bunun yanı sıra kanımızca Handevi Kandevi isimlerinden biri dilimizdeki "k" ve "h" seslerinin değişimi esnasında ortaya çıkmıştır. Muhtemelen Kandevi isminin başındaki "k" sesinin "h" sesine dönüşmesi sonrasında ortaya çıkan ikinci bir isimden hareketle halk, Handevi'yi Kandevi'nin kardeşi olarak düşünmüş ve bu yönde menkıbeler oluşturmuştur.

Eskiden Türbenin kıble ucunda yer alan iki ayak izi motifinden ve mezarın genişliğinden hareketle de halk muhayyilesinde Handevi Kandevi'nin devasa bir vücut yapısına sahip olmalarına karşın ayaklarının çok küçük olduğu yönünde düşünceler oluşmuştur. Şüphesiz oluşan bu düşünceleri tetikleyen bir başka sebep de velilerin isimlerinde geçen "dev" ibaresidir.

SONUÇ

Ülkemizde oldukça sık rastladığımız türbe ve yatırlar etrafında birçok inanış ve menkıbe oluşturulmuştur. Halkın müşkülünü halletmek için ziyaret ettiği bu mekânlar aynı zamanda çaresiz kalmışlar için birer umut kapısıdır. Dolayısıyla kadın, erkek; tahsilli, tahsilsiz ayırt etmeksizin zorda kalmış herkes bu mekân ve sahiplerini ziyaret edebilmektedirler.

Halk nezdindeki bu olağanüstü şahsiyetler ve kutsal mekânlar etrafında şekillenen inanış ve menkıbelerin temelinde; Şamanizm, Budizm gibi birçok din ve inanç sisteminden etkilenmiş ve gelişmiş geleneksel Türk inançlarından atalar kültü vardır. İslâmiyet'in Türklerce kabulünün ardından, tasavvufun da etkisiyle yeni bir kalıba girerek veli kültüne dönüşen bu inanç sistemi, bu şekilde günümüze kadar canlılığını devam ettirebilmiştir.

Türbe ve yatırlar etrafında şekillenen bez bağlama, taş yapıştırma, türbe için kurban kesme gibi birtakım inanışların İslam'la bir ilgisi yoktur. Fakat yardım ve inayetin Allah'tan beklenmesi şartı ile evliyaya hürmet edilmesi İslami açıdan sakıncalı görülmemiş hatta bazı çevrelerce Müslümanlar buna teşvik edilmiştir.

Handevi Kandevi Türbesi Ilgın ve çevre halkı için büyük önem taşımaktadır. Halk bu kimselerin, birtakım sıkıntılarına kerametleri ile çözümler getirdiklerini düşünmektedir. Ayrıca Ilgın'ın İslamlaşması, kaplıca suyunun ve "ılgın" isminin bulunması, Ilgın'ın bir yerleşim yeri olması gibi bazı konularda da bu velilerin önemli rol oynadıklarına inanılır.

Handevi Kandevi'nin tek mi yoksa iki kişi mi olduğu kesin bir şekilde bilinmemekle birlikte; isimlerdeki ses değişikliği, gülen ve ağlayan olmak üzere iki zıt kişiliğin varlığı gibi sebepler dolayısıyla tek kişi olduğu ve zamanla halk muhayyilesinde bu bilginin değiştiği düşünülebilir.

Son olarak belirtmek gerekir ki; Handevi Kandevi Türbesi Ilgın ve ülkemiz için gerek tarihi ve turistik açıdan gerekse kültürümüzün sürekliliği açısından ayrı bir öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

Boran, Ali; Abdülhamit Tüfekçioğlu; Ahmet Ögke (editörler) (2001), *Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Ilgın,* Ilgın.

Düzdağ, M. Ertuğrul (1983), *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin Fetvaları,* İstanbul.

Güngör, Harun (2007), "Geleneksel Türk Dininden Anadolu'ya Taşınanlar", *Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler,* Ankara.

İnan, Abdulkadir (1998), *Makaleler ve İncelemeler Cilt:1,* Ankara.

İnce, Hüseyin (2006), *Ilgın Tarihi ve Evliyaları,* Konya.

M. Ferit [Uğur]- M. Mesut [Koman] (1934), *Sahip Ata ile Oğullarının Hayat ve Eserleri,* İstanbul.

Ocak, A. Yaşar (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri,* İstanbul.

Ocak, A. Yaşar (1984), *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri,* Ankara.

Okutan, Rabia Gülistan (2008), *S.Ü. Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi Derleme Ödevi,* Konya. (dosya nu: 3149)

Samur, Tahsin (1992), *Ilgın'da Türk Devri Yapıları,* Konya.

Tanyu, Hikmet (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri,* Ankara.

Türkçe Sözlük (2005), Ankara, TDK.